

**Nastavno-naučnom Veću Filološkog fakulteta
Univerziteta u Beogradu**

I PODACI O KOMISIJI

Izabrani smo na sednici Nastavno-naučnog veća 30. marta 2011. godine u Komisiju za pregled i ocenu doktorskog rada magistra Igora Perišića *Utopija smeha u romanima Mrtve duše Nikolaja Gogolja, Uliks Džejsma Džojlsa i Zlatno runo Borislava Pekića:*

dr Aleksandar Jerkov, vanredni profesor srpske književnosti 20. veka, izabran 2011. godine u zvanje, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu,

dr Milan Radulović, redovni profesor srbistike izabran u zvanje 2009. godine, Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu,

dr Zoran Paunović, redovni profesor engleske i američke književnosti, izabran 2006. godine u zvanje, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu i

dr Novica Milić, redovni profesor semiologije medija, izabran u zvanje 2006. godine, Fakultet za medije i komunikacije Univerziteta Singidunum u Beogradu.

čast nam je podneti Veću:

***Izveštaj Komisije za pregled i ocenu doktorske disertacije mr Igora
Perišića***

II PODACI O KANDIDATU

Mr Igor (Dušan) Perišić rođen je 13. januara 1974. godine u Zrenjaninu. Odbranio je magistarski rad pod naslovom „*Autopoetika i istorija u Grobnici za Borisa Davidovića Danila Kiša, Novom Jerusalimu Borislava Pekića i Fami o biciklistima Svetislava Basare*“ 24. decembra 2004. na Filološkom fakultetu u Beogradu, čime je stekao akademsko zvanje Magistra filoloških nauka na grupi Nauka o književnosti.

III NASLOV DOKTORSKE DISERTACIJE

Stručno veće za filološke nauke Univerziteta u Beogradu na sednici održanoj 31. januara 2006. dalo je saglasnost na predlog teme doktorske disertacije mr Igora Perišića:

Utopija smeha u romanima Mrtve duše Nikolaja Gogolja, Uliks Džejsa Džojisa i Zlatno runo Borislava Pekića

IV PREGLED DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorski rad mr Igora Perišića ispunio je sva očekivanja zasnovana na dosadašnjem naučnom radu ovog kandidata i potkrepljena planom istraživanja u vreme prijavljivanja ove široke, važne i neobične teme (mentor prof. dr Aleksandar Jerkov), koja zahteva rešavanje složenih metodoloških pitanja i veliko poznavanje istorije razmišljanja o problemu smeha, književnoistorijskih epoha od realizma do postmodernizma, i tri izuzetna prozna dela, a u nečemu je ta očekivanja i prevazišao. Disertacija magistra Igora Perišića, mladog saradnika Instituta za književnost i umetnost u Beogradu, više je od onoga što se od jednog dobrog akademskog rada na našem Univerzitetu očekuje. Ovim radom se kolega Perišić predstavlja naučnoj zajednici kao zreo istraživač kojem se mogu poveriti najteži zadaci.

Ovako visoku ocenu koja se ne izriče olako i bez temeljnog promišljanja najfinijih nijansi kako njegovih tumačenja tako i završne teorijske i hermeneutičke konstrukcije utopije smeha, Komisija mora odmah da istakne u prvi plan i da je obrazloži u nekoliko reči i pre postupnijeg izlaganja glavnog dela ovog referata. Ne toliko zato što se u nas često pročitaju početak i kraj – iz čega bi ukoliko poverujemo u osnovnu tezu disertacije, dakle u ono što se kaže o samom smehu i njegovom pobuđivanju, središnji deo bio suvišan i izveštaji bi bili najviše u duhu utopije smeha kada bi se takvi i pojavljivali, kao neka sastavina početka i kraja, pomalo ritualizovanih fraza i najava performativa – već ipak pre svega zato što vrlini uvek treba poći u susret. Tako da se i ozbiljan, težak i kritički intoniran izveštaj piše i čita sa osmehom na licu, a da to ne potkopava smisao akademskog rituala i stepen njegove društvene obaveznosti, napokon vernosti naučnom idealu koji se u svojoj strogosti uvek vidi zapravo kao tragedija svakog saznanja – nemoć da se iscrpi i zaokruži neki problem, posebno kada je on široko postavljen – naročito u društvenim naukama. Stvar je dakle respekta prema ideji smeha da se umesto smrknute ozbiljnosti pronade modalitet ozbiljne osmehnutosti i u domenu akumulacije znanja, njegovog proširenja i napokon konačnog neuspeha da se u društvenim naukama predmet istraživanja dovede u stanje u kojem se može nazvati rešenim problemom. Osmeh u stvari izveštaja je međutim jako težak zadatak, a i delikatan test za naučnu zajednicu, koja bi njime pokazala uvažavanje za izvanredan napor koji je kandidat uložio da promeni emocionalnu osnovu epistemologije, što naravno ne može biti trajno postignuće, ali njegovo htenje i teret sugestije koju proizvodi su takvi da bi se jedna osmehnutost, dakle još više od ontičke vedrine, morala pojaviti na rubu njegovih saznanja. Veliki trud ovog kandidata za titulu doktora koja nesumnjivo, opet gledano očima ove disertacije i rečeno u ovom tonu koji smo unapred odredili i dojavili naučnoj zajednici, razrešavajući sve dileme, naučne i egzistencijalne, a i poneku društvenu, zavređuje svaku pohvalu, pa čak i ovakvo priznanje, da se njena volja za jedan vedriji i manje uštogljen pristup životu

podrži i tako što će strogi akademski, naučni i naredbodavno-informativni ton izveštaja makar na nekim mestima biti transformisan u smislu akademske duhovitosti, ali nipošto previše, ne samo zato što je humor delikatan, već i zato što bi se onda kandidatu mogla desiti volterovska nezgoda: akademija prima samo ozbiljnost, gotovo kao bankari u Volterovom slučaju. Stoga u duhu neprikosnovene akademske ozbiljnosti, kojoj ovaj doktorat doprinosi na najbolji način, ali i utopije smeha, za koju se u svim različitim aspektima njenog shvatanja koji su ovde postupno i iscrpno opisani i utvrđeni može reći i da obavezuje, bezmalo da se ceo život provede i utopijski i sa osmehom, makar i prikrivenim, na licu, mora postupiti dvojekako, jer je u krajnjoj liniji trenutak odbrane i buduće promocije onaj čas u kojem kandidat susreće samoga sebe, dramatično, i svoju naučnu budućnost, posledično, u čemu se ipak i jedan osmeh zadovoljstva i uspeha ne samo podrazumeva, već i unapred dopušta, a utopija smeha i u celini najavljenog rituala takođe ostvaruje. Kako stoji stvar sa naučnom budućnošću u ovoj zemlji svi znamo odveć dobro, otuda je važno na Univerzitetu, kao u nekoj oazi, ili na bajkolikom vrelu, okrepiti i podstaći kandidate. I reći im, sa smrtnom ozbiljnošću, kakva i njih i nas velika naučna budućnost očekuje.

Magistar Igor Perišić jedan je od najvrednijih kandidata čije smo radove u novije vreme imali priliku da ocenjujemo, to je jedan od onih istraživača kakvi se retko javljaju i koji imaju izrazit i velik potencijal, što u najboljem smislu reči potvrđuje ova disertacija. On može imati naučnu budućnost u meri jedne utopije ozbiljnosti i bude li zadržao svoju istraživačku volju i posvećenost pred njim su sve same ozbiljne i teške knjige. Što se tiče osnovnih podataka o kolegi Igoru Perišiću, oni staju u nekoliko rečenica kojima se opisuje da je on ne samo magistrirao na Filološkom fakultetu, na kojem je i studirao, radom «Autopoetika i istorija u *Grobnici za Borisa Davidovića* Danila Kiša, *Novom Jerusalimu* Borislava Pekića i *Fami o biciklistima* Svetislava Basare», koji se ubrzo pretvorio u knjigu *Gola priča*, koja se vrlo često citira i o kojoj se već pišu master radovi na našem fakultetu. On radi u Institutu za književnost i umetnost na projektu «Kulturološke književne teorije i srpska književna kritika», i tu postiže zapažene rezultate, dok njegove studije i prilozi na naučnim skupovima izazivaju vrlo povoljne komentare kolega. Ukoliko njegov ne uvek sasvim staložen i akademski dosadan život ne bude postavio prepreke njegovom radu, a nadajmo se da neće, od ovog mladog čoveka se mogu očekivati uspesi i dostignuća u različitim oblastima kojima se interesuje, a najviše u istraživanju savremene književnosti za koju, očito, ima posebno razvijen senzibilitet.

Rad ima, da predemo privremeno u mirne vode akademskog opisa počev od za svaki naučni rad preznačajnih tehničkih karakteristika, organizacije građe i načina izlaganja nalaza do detaljnijeg opisa sadržaja poglavlja, 535 stranica kompjuterski generisanog teksta, a i štampan je na dobrom papiru, od čega su poslednjih pet stranica zaključci na srpskom i engleskom, dok je prethodnih dvadeset stranica ispunila bogata literatura, i to samo ona neposredno posvećena predmetu proučavanja. Iz samog rada se vidi kako je kandidat imao uvid i u mnogo širu literaturu, pa bi se moglo reći da je slobodno mogao navesti i sve ostale knjige i tekstove do razmera kataloga male biblioteke, ali ima u ovakvom postupku neke otmenosti koja podrazumeva da ono što se ne navodi znaju svi koje ove teme zanimaju, pretpostavke toliko smeće da je ne vredi ni ocenjivati kao uobičajenu i opravdanu. Prosta računica pokazuje kako je ovo, dakle, jedan starinski i opsežan rad na čijih je pet stotina stranica stala trodelna struktura rada, koja na srećan način oponaša egzemplarnu trodelnost u naslovu. Prvi deo obuhvata

"teorije smeha" (str. 5–130), drugi "vidove smeha" (str. 131–377) i treći "utopiju smeha" (str. 378–509). Prvi je pregled istorije mišljenja o smehu, drugi interpretacija tri velika dela iz naslova teze, i treći zasnivanje doprinosa jednoj novoj teorijskoj konstrukciji koja je nazvana utopija smeha, a ona se, taj zametak, još jednom sličnom putanjom razvija, provlači od filozofskih inspiracija preko tumačenja dela do završnog poglavlja "Momenti utopije smeha" koje izlaže konačni teorijski horizont do kojeg se stiglo u ovom radu.

To je primerena akademska struktura doktorata, ali se već i iz nje vidi prag konačne sinteze, pri čemu završna pozicija predstavlja više sumu svega onoga što se saznalo i zaključilo nego što je ona, neka bude rečeno makar da to deluje sasvim hegelijanski, iznela ovu raznorodnu i prekomplikovanu problematiku u novu teorijsku visinu na kojoj se razlike, nekada nepremostive, između različitih pogleda ukidaju ili prevazilaze. Ne nužno tako što nastaje jedinstvena, ili homogena, teorija smeha, već tako što se različiti aspekti istorijski ili teorijski tako sintetizuju da ostavljaju prostor ili za konačno racionalan pregled svega što je izloženo, ili za oblikovanje nekog novog stanovišta koje uzima u obzir sva već prethodno iznesena. Moglo bi se reći bez oklevanja i u smislu jasne pohvale da smo dobili iscrpnu, celovitu sliku smeha kao pregled problema, njegovog razumevanja i tumačenja, ali ne i odgovor koji bi bio rešenje, odgonetka pitanja kako to da je smeh toliko važan aspekt našeg života, pa i umetničke percepcije, a da je ostavljen na rubu društvene samosvesti i samoosvešćenja, nauke i kulture, napokon da u praksi tumačenja ne može ni da se uporedi sa apsolutnom dominacijom tragičkih inspiracija. Kako to da smeh, koji je toliko važan, istovremeno ostaje gotovo sasvim nevažan u konstrukciji istorije i subjekta? To pitanje nije izmaklo Perišićevoj pažnji ali je preplavljen konkretnostima na kraju zaboravio da kruna rada ne može biti utopijska nada u smeh, već teorijski dokaz njegove potrebe i neophodnosti. Koji su, dakle, teorijski razlozi da se ideja humanizma ne može braniti čak ni iz perspektive spasenja ukoliko u njoj jedna ontička otvorenost za vedrinu ne dobija i svoj eksplozivni završetak u smehu kao pozitivnom fenomenu samovrednovanja?

Istini za volju, horizont objedinjenja tragičnog, nazovimo ga mitom očajanja (kao paraleli utopije smeha), takođe ne postoji. Zato se od kandidata ne može očekivati ono što ni drugde nije postignuto, još manje da pomrači slavu velikih teoretičara smeha čemu disertacije i ne služe, mada bi se moglo pitati nije li zapravo ultimativna obaveza da se upravo to postigne? Uprkos tome, svest o realnosti akademskog postignuća, napokon svi razlozi da se ovaj rad hvali i da se ne bude hiperkritičan prema konačnom dometu misli o fenomenu koji se istražuje ne samo što relativizuju smisao prethodnih konstatacija koje i nisu toliko kritika, nego zapažanje pa čak i način da se obodri smelost, već potpuno menja njihov smisao.

Gledano iz drugog ugla, možda se do jedinstvenog, iako kompozitnog, stanovišta moglo doći po cenu nekog teorijskog, istorijskog ili egzistencijalnog (na osnovu senzibiliteta ili životnih preferencija) fanatizma, što bi ideju utopije dovelo u sumnju. U utopiji, bez obzira na stepen njene političke projektivnosti, mora ostati neki element nade koji se ne podvrgava diktatu utilitarizma projektovanog u budućnost ili idealnost, nešto što nadi daje krila u izvanpraktičnom smislu, mada je ta otrcana metafora krila groteskna. Kolega Perišić je stigao do one tačke objedinjenja gde je njegova utopija nežna volja da se kultura smeha podrži kao zbir svih smejanja i svih uzroka smehu, i da se ta kultura razvija bez posebnog insistiranja na uniformisanju uslova za smeh čak ni kao kataloga kulturnih modela koji se onda vraćaju teoriji, i to je nesumnjivo dobar, politički širok i

pre svega humanistički ubedljiv stav. Teorije su uvek projektivne i zahtevaju neku vrstu žrtve u kojoj se onaj deo fenomena koji teorija ne uspeva da objasni ostavlja izvan horizonta rasprave. Da nisu takve ne bi nas uzbuđivale vekovima, pa bi se moglo postaviti pitanje da li bi magistar Igor Perišić mogao da na osnovu ovako širokog uvida savlada mnoštvenost i postigne jedinstveno stanoviše, te da sa tog možda užeg, ali objedinjenog stanovišta reorganizuje svoj strpljivo i ubedljivo vođen rad?

Gotovo da je to odlučujuće za rešavanje dileme između Perišićeve odlične knjige o smehu i eventualne Perišićeve teorije smeha. I ono prvo je više nego dovoljno, ovo drugo bi bilo kao zahtev da se za doktorat dobije Nobelova nagrada, a i toga je, doduše u drugim disciplinama, bilo. Nje nema za tumačenje i teoriju književnosti, ali bi se ona mogla zamisliti, makar kao doprinos utopije smeha. Uostalom, da bi čovek nešto postigao obično mora i da se usudi da to postigne. Ukoliko u tome ispadne smešan, što ne bi bilo tako rđavo ni sa stanovišta utopije smeha ni same istorije u kojoj nije ništa bolje ispasti tragičan, na primer ostajući celoga života istraživač u okvirima jedne ovakve akademske zajednice, onda to nije potvrda utopije smeha, već samo istina koja izbije na videlo i koja bi se videla ionako. Ovde to, nadati se, ne bi bio slučaj, već bi se jedno nemoguće ostvarilo u formi rada koji nemoguće ultimativno pred sebe postavlja, a to je zapravo i skrivena politika ovoga rada u kojem se svetu, namrgođenom i grubom, javlja kako postoji jedno drugačije kulturno okruženje koje bismo imali da smo smehu posvetili neko jevanđelje. Napokon i Hegel, da i njega usput pomalo rehabilitujemo, misli da duh može naći samo ono što traži, iz čega bi za tzv. strogu nauku nastale nepremostive teškoće kada se, recimo, istraživač „saplete“ o nalaz koji će mu doneti nagradu, recimo kada otvori fioku da uzme film pa utvrdi da je on upropašten, ili kada hoće da temeljno očisti antenu, pa zbog toga mora da ukloni ptičije gnezdo sa nje, a i to su jedinstveni časovi koji su gotovo direktno vodili ka Nobelu, za razliku od Ajnštajna ili Debroljija.

V VREDNOVANJE POJEDINIH DELOVA DOKTORSKE DISERTACIJE

U uvodnom poglavlju "Opravdavanje književnoteorijskog pristupa problemu smeha" (str. 5–18) polazi se od zapažanja o nedostatku ozbiljnih studija o smehu i tome da se ovom fenomenu priznaje vrednost, ali nesumnjivo da se društvena i istorijska ocena koja ga prati razlikuju od sudova o drugim fenomenima. Uprkos tome, i uprkos tome što bi se u odnosu na tragično i uzvišeno ili simbolično i ironično moglo reći da je mr Igor Perišić u pravu, on će ipak već u sledećim poglavljima pokazati svu relativnost ove ocene. Jer iako izrečene na manjem prostoru, na rubovima, usput, misli o smešnom zauzele su svoje mesto kod svakog značajnijeg mislioca i u svim epohama, pa ukoliko je ovaj sud o zapostavljenosti opšte uzev tačan, iz čega naravno slede razne posledice među kojima je i manji stepen otklonjenih terminoloških i inih zbrka, onda je to ipak sud koji se opovrgava dometima tumačenja smeha u kojima se još od antike pa do naših dana vidi kako je smeh jedna od onih manifestacija duha i duhovitosti, osnovnih sposobnosti čoveka, po kojima se određuje ljudskost uopšte. Ne mari ako o tome nisu, u našim tragički orijentisanim kulturama, ispisane iste stranice kao o turomnom i užasnom koje prati istorijsku brigu za opstanak, i mučno saznanje o opštoj propadljivosti i samoj smrti, ipak je ovo jedno polje u kojem gotovo da nema nedoumice oko toga da je smeh od

posebnog značaja za čoveka, čak i kao njegova osnovna distinkcija. I to ne u kakvim relaksacionim teorijama savremenog kova, popularnoj psihologiji opuštanja, ili industriji smeha u industriji zabave, premda sve to olakšava makar i na umereno odvratan način da se podnesu turobno postojanje savremenog čoveka i plodovi poperovske navodne otvorenosti društva.

Konsekventno tome se odmah mora reći da problem ostaje nerešen i u najboljim mislima, ili najtežim sumnjama, poput one da se Hrist nikada nije smejao, što je nesumnjivo jedan od najvećih izazova judeohrišćanskog nasleđa naše civilizacije. Teret dijaboličkog podsmeha koji smeh survava u čistu negaciju ostaje u turobnoj vezi sa tim. Taj Hristov muk je, doduše, manji od Jahveove neosmehnutosti, nekmoli u perspektivi stradanja i potopa kojima je ovaj sklon, pa bi se moglo reći da je Hrist veliko olakšanje i da njegova blaga vest ako i ne nosi u sebi crtu smeha, nosi crtu vedrine u kojoj, možda, smeh više i nije neophodan. U meri u kojoj ga frojdistički shvatamo kao neko pražnjenje i eksploziju, u toj meri je on u ovakvoj viziji nepotreban i kultura spasenja smeh već otelotvoruje kao i svaku utopiju – rajsko stanje je zapravo ostvareni smeh u onome što ga kao horizont sreće i vedrine premašuje. Čovek bi se tada smejao bez smejanja, i taj nemi smeh koji jeste ontičko stanje osmehnutosti, zapravo je tihi, pritajeni pratilac Perišićevog projekta. Drugim rečima rečeno, utopizam je odlika naših kultura koja ih uvek projektuje u ideje spasenja, pa ukoliko je to spasenje manje praktično, ono nije i manje istorijsko jer je mašta već istorizovana. Drugo je ukoliko turobnu istorijsku praksu uporedimo sa ovom apologijom, i ukoliko kulturu plačeva i opojnih jadikovki vidimo kao dominantnu. Etabliranost radosti u velikim praznicima nije kultura smeha, a smeh nipošto nije podsmeh, iako bi mogao biti uvek oružje opasnosti da se u njemu prevazilazi ili destabilizuje ono čemu se smeje, koja duhovna nadmoć naravno nije dopuštena u praksi nijedne organizacije.

Tako stoji stvar i sa smrtno ozbiljnim reformatorima koji će doći posle, i tolikom brigom da se smeh i smešno ne rašire, kao dijabolički znaci ili samo putanje oslobođenja duha od svakovrsne prisile, pa i one semantičke ili kontaktne, koja se raskida smehom. Sve to govori o celini kulture kojoj mr Igor Perišić hoće da uputi konačni izazov utopije, čija je čista namera u krajnjem ishodu, bez obzira na pitanje epistemologije nemogućeg, ne može biti ništa drugo nego da pokaže putanju ka sreći, i koja kao utopija smeha treba da bude otelotvorena radost postojanja. Ali do toga nema mnogo samo u našem svetu, već i u ovom radu koji se strpljivo razvija kao sušta blagost i uvod u (nemogući) osmeh. Napor da se taj osmeh izazove, koja na kraju rada dovodi do nekih formulacija kojima je cilj da budu smešne, kao što i u ovom izveštaju ima takvih prikrivenih smehovnosti, logična je posledica. I utoliko manje stvar izvorne duhovitosti, makar ciničke provenijencije.

Možda se pravi argument mr Perišića mogao postaviti između Ničeovih nasmejanih lavova – inače je čudno da Niče nije našao značajnije mesto u Perišićevom pregledu teorija smeha, a nije ni Bloh docnije u pregledu utopija – i nasmejanog mesije, makar onog sekularizovanog u duhu socijalne utopije. Ili bi se to moglo reći i ovako: osim razloga (sa)znanja, postoje i egzistencijalno-filozofske preferencije.

No to su pitanja iz docnijih etapa ovog rada koji u svom prvom poglavlju, implicitno polemičnom kako to pokazuje i naslov „Opravdanje književnoteorijskog pristupa problemu smeha“ (str. 5–18), ide od Fukoa do Eka, od Pirandela do Propa i drugih, uvodeći raspravu u polje prepoznavanja osnovnog predmeta. Smeh je za njega „i

filozofski pojam, i fiziološki, i psihološki, i sociološki, i kulturološki i antropološki“ ali i prilika da se teorija književnosti pokaže na interdisciplinarnom terenu, koji Perišić ovde ocenjuje kao „klizav teren“ a rezultati će ostati u znaku jednog „pluraliteta zaključaka umesto jedinstvene naučne istine“. Unapred ocrtavajući sudbinu svog istraživanja, ovaj istraživač joj se ne predaje pre nego što prođe kroz sve etape istraživanja, pa u tom smislu valja čitati i dijalog koji je oko ovog pitanja pluraliteta već uspostavljen.

U drugom poglavlju „(Neuspešni) pokušaj razgraničenja pojma smeha od srodnih pojmova“ mr Perišić opet odmah od naslova ukazuje na nemogućnosti konačnog razgraničavanja pojmova koji su svi u vezi sa smehom (str. 19–37). Prelazeći preko sažetaka koje su dali u svojim formulacijama Ljubimova i posebno Ženet, koji tokom rada postaje jedno od glavnih uporišta kompozitne koncepcije koju mr Perišić i istražuje i po nečemu zastupa, kandidat stavlja do znanja kolika će biti širina i obuhvatnost ovog istraživanja. Već tu su odjeci teorija od Lipsa do Frojda, ili od Hegela do Šopenhauera, tu su Surio i Hartman, i drugi, a tekstovi Sretena Marića, Isidore Sekulić, Marka Ristića, Dragana Stojanovića pokazuju raspon istraživanja, ili razumevanja i naznačavanja osnovnih problema i u našim prostorima i najavljuju izuzetno predan rad na proučavanju stanja teorije smeha i tumačenja fenomena smešnog kod nas.

Pripremvši teren i obezbeđujući naklonost svoga čitaoca kako dobrim tonom i smirenim izlaganjem, mr Perišić može da se upusti u složena pitanja tipologije smeha u trećem poglavlju (str. 38–48). On izdvaja "teorije nesklada ili inkongruencije" (str. 39), "teorije izneverenog očekivanja" (str. 40), "teorije nadmoći ili superiornosti" i "teorije o komičkoj katarzi" (str. 41), "vitalističke teorije ili teorije olakšanja" i "komunikološke teorije" (str. 43), "etnološko-antropološke teorije" (str. 45). Mnoštvo podela pokazuje razmere teškoća, a i istovremeno otkriva različite kriterijume grupisanja, pa napokon i osnovne teorijske motivacije, da kažemo teorijski interes uložen u pitanje smeha.

U „Kritičkom dijahronijskom pregledu teorija smeha iz tradicije“ (str. 48–129), koje nije naročito srećno imenovano, dobili smo vrlo kvalitetnu i preglednu istoriju teorija smeha. Na ovom delu rada zasnovana je velika sigurnost sa kojom se mr Igor Perišić kreće, jer dobro poznavanje istorije problema uvek daje jako uporište da se sa novim i teškim pitanjima susretne bez izbegavanja onoga što je u njima najteže. Celina rada izvedenog do ovog trenutka ne samo što zadovoljava potrebu da se kandidat predstavi naučnoj javnosti kao neko ko dobro vlada predmetom proučavanja i u stanju je da mu pristupi, već je izrastao u zasebnu knjigu. Sa još nekom dopisanom stranicom, ovaj deo rada je mogao biti doktorat za sebe, recimo sa naslovom *Teorija smeha*.

To ne znači da je kandidat preboleo sve boljke mladih iskušenika, pa tako on lakonski za Platona kaže „skeptični mislilac umetničkih fenomena“ što je rečeno olako i sa komocijom kakve inače nema u njegovom radu. Interesantno je, međutim, da polazeći, naoko logično, od Platona, Perišić ostavlja po strani Sokrata i to kao istorijsku rekonstrukciju i kao Platonovog junaka. Budući da i problem komedije ne smatra inherentnim pitanju smešnog, iako bi se moglo tvrditi kako je komedija upravo zaslužna za tu bifurkaciju koju kulture nisu prevladale, on ovde ipak sebe izlaže većim poteškoćama nego što je to bilo neophodno. Jer dok je tragedija primarni prostor tragičnog, komedija ne može biti primarni prostor smešnog nego komičnog, pa tako očajanje (kao vrhunac tuge) i smeh (koji nema pravu gradaciju, pa ni urnebesni smeh nije ekvivalent očajanju) ne mogu da stanu ni u jednom paralelizmu jedno pored drugog, čak ni spram istorije žanrova. Iako na drugom mestu ukazuje na paradoks da tuga ne ubija, a

smeh to čini i da čovek ne može da izdrži da se dugo, nekmoli stalno, smeje, po čemu bi smeh bio apsolut po sebi, a tuga i očajanje to ni bi bili, Perišić propušta da odmah ovde na izvoristu teorija izađe iz onog voza koji kada jednom krene od Platona i Aristotela ide sve do naših dana.

Moglo se, dakle, odmah u zasnivanju istorije teorija smeha krenuti onim putem na kojem se sama ta istorija i izlaže i destabilizuje, ali se ne može zameriti kandidatu što se držao uobičajenog akademskog metoda, i što ovo, dok je radio na svojoj tezi, od njega nije ni mentor tražio. Nije iz vrlo jasnog razloga što svako može da nosi samo onaj teret koji sam podigne, pa tražiti od kandidata da već u samom začetku teorija smeha izađe izvan okvira istorije teorija smeha (što se, recimo, možda nagoveštava kada se pominje autopoeitika u komedijama, na primer na str. 58), značilo bi izložiti ga, možda, večnom lutanju po ovom nepreglednom polju. (Sa stanovišta utopije smeha to je slika da se kandidat pošalje na pripreme sa bugarskim dizačima tereta, posebno Sulejmanovom.) Ukoliko odista ne bi našao svoje (teorijsko) spasenje i preokrenuo istoriju razmišljanja od merenja buvljeg skoka, da se zadržimo na sokratovskoj slici, do onih dalekih odjeka buvljeg rada u suspenziji smešnog koje pripada renesansi, i docnije sudbine ove linije „buvizma“ u kojoj se posle govori o ljubavi, u delima XX veka, naročito kod Muzila, koji bi ideji smešnog imao šta da doprinese u najmanju ruku koliko i Džojls, onda bi se kandidat našao sasvim sam na polju na kojem ovako stoji držeći pred sobom, kao štit od svake kritike, najbolje tumače smeha i smešnog u istoriji.

Smeh, jednom rečju, mr Perišić ne predstavlja kao autohtoni i izvorni fenomen nego ultimativni kraj jedne mogućnosti koja je u krajnjem ishodu razorna za čoveka, tako da se smeh, zacenjivanje smehom, može videti kao trenutak bez transcendencije. U tom pogledu njegova dilema oko transcendencije i transgresije na kraju rada nije mišljena egzistencijalno nego samo epistemološki, i to pokazuje drugu struju mišljenja koja se u pravcu jedne egzistencijalno-filozofske koncepcije utopije smeha mogla paralelno voditi sa ovom o kompozitnim uzrocima i epistemičkom pomeranju ka nemogućem. Treća je da se implicitna politička boja oslobađanja pretvori u otvorenu snagu i predmet analize, i to bi vodilo ne samo ka prikrivenim Bahtinovim političkim motivima, već i ka jednoj ideji oslobođenja koja je ovako takođe ostala po strani. Dakle, problem transcendiranja (okolnosti koje do smeha dovode i koje se u njemu burno razrešavaju) bez transcendencije, ukoliko ovozemaljsko napinjanje i raskidanje smejanjem kada se ultimativno produžava vodi u smrt, govori o jednoj nepremostivoj nedaći smejanja. Naša je transcendencija, izmaštani prostor spasenja, dakle osujećena, a od smešnog do smeha proteže se jedna nepremostiva pukotina između egzistencije i utopije u kojoj caruje večnost ništavila. U tom smislu se postavlja i pitanje samog naslova, u kojem je utopija smeha, kao nečega što ne može da traje, zapravo i nešto drugo. Ovako ozbiljnu i tešku teoriju koja bi potkopala samu ideju evolucije i čovekovo biće prikazala kao na patnju sviknuto i za nju pripremljeno, zbilja je turobna i jasno je da se kandidat, u svom očekivanju da smeh ipak pokaže kao prostor ultimativnog utopizma i da u tom svom utopijskom modelu objedinjavanja, akumulaciji i konglomerizaciji smešnog i smehovnog, možda i podsvesno beži od tako teškog konačnog izazova. U čemu je smeh evoluciono nedopustiv, a očajanje jeste? Nesposobnost za smeh kao celinu događaja (od Hajdegera do Badjua), i nesposobnost smeha da traje (od revolucije do spasenja), to su dve tačke filozofskog razilaženja od onoga što je osnovna nit ove akademske storije, i one bi se u docnijem radu kandidata, u nekim drugim njegovim projektima, ako od njih

ne odustane i počne da se bavi politički plauzibilnijim i praktično mnogo korisnijim temama, roda, kolonijalizma i slično, mogle biti važne. Ontologija suspenzije smeha možda je rodno mesto tragedije više nego svaki patos, ozbiljnost, doličnost i napokon uzvišenost u kojoj je tuga možda samo naličje istine a ne i njen nemogući proizvod. U kom slučaju je cela istorija čovečantva jedna tragična obmana o ontičkoj nesposobnosti ljudskog bića za punu, potpunu i srećnu realizaciju, pa je utopija makar i smeha nedopustiva šećerlema koju pohlepna i napaćena duša oblizuje sa svih strana dok stvari oko nje idu onako kako uvek idu, na šta se, naravno, mora pristati u životu koji je jedini koji imamo, (pa tako i jedinstven spoznajno-spasonosni događaj, kao u Ransijerovoj želji), ali ne i u mišljenju, makar ono bilo i jedino koje nemamo.

Ovako smo na osamdesetak stranica dobili vrlo dobro izveden pregled teorija smeha sa upadicama, recimo Milovana Vitezovića, da li baš umesno postavljenog usred Platona i Aristotela, gde je recimo i prilog Umberta Eka, a i docnije kod Cicerona. Ispade, da se ne našalimo, kako je Vitezoviću mesto među samim vrhovima teorije, i nije on jedini kojeg je mr Perišić gonjen blagostima svoje duše otposlao u te visine. Iz kojih ako se samo mrdnu mogu da se strovale pravo na glavu kandidatu i njegovoj ozbiljnosti u kojoj im je mesto nesrazmerno skromnije. Mr Perišić ide redom, obraćajući dosta pažnje na literaturu koja je dostupna na srpskom jeziku, što je sasvim korektno, tako i nekom budućem istraživaču skreće pažnju na nju dok celovitije ocrta horizont upućenosti koji se formirao na našem jezičkom horizontu. U nepreglednoj literaturi, u kojoj bi se na komentare komentara moglo utrošiti više godina sistematskog istraživanja, negde se linija mora povući i ona je, po cenu izvesnog debalansa, povučena u korist ovdašnjeg kulturnog obzora, mada bi recepcija Bahtina i Propa mogla da dobije još neku fusnotu, ili bi se našlo još malo mesta za dva-tri članka koji nisu ovom prilikom obrađeni. Posebna pažnja posvećena je odnosu crkve i smeha, o čemu smo nešto već rekli unapred, zbog spasenja i divinizacijske uloge smeha, pa onda Paskalu, Dekartu, Spinozi, Hobsu, te Kantu. Ali tu se nit izlaganja pokolebala i otišla ka Stendalu, a da pitanje smeha od nemačkog transcendentalnog idelizma do pesimizma na kraju veka nije dovedeno do kraja veka regularnim putem. To ne umanjuje privlačnost luka od Stendala do Šopenhauera, ali ostavlja trag u redosledu izlaganja i rasporedu akcenata. Veliki značaj dobio je i Bodler, pa kada se to uzme u obzir i stave jedne pored drugih ova preneglašavanja i neke omisije, dobija se lik Perišićevog istorijskog senzibiliteta za teoriju. Spenser i Darwin prethode Bergsonu i Frojdu, a onda opet jedan pisac dobija krupan značaj, reč je o Luidiju Pirandelu. Tako se polako razotkriva kako se ovde vrši jedna korekcija u istoriji tumačenja smeha i ona ide u korist pisaca. Hartman, Plesner i onda Bahtin koji, naravno, ima posebnu ulogu, a zatim Eko i Prop zaokružuju ovo dugačko poglavlje. Šteta je da uz istoriju teorija smeha, od čega sve teorije i nisu teorije već zapravo koncepcije, nije izložena i istorija vrednosnog određivanja prema ideji smeha i smešnog, koja se, kao što to i teorije pokazuju, menjala, i na šta mr Perišić ukazuje.

Drugi veliki deo ove teze otvara se, naravno, stranicama posvećenim tumačenju Gogoljevog romana. Prvo poglavlje ovog dela rada (nezgrapno naslovljeno „*Mrtve duše*: Gogoljeva smehovna prototransgresija realizma“, str. 131–141; inače ovo poglavlje počinje žargonskom upadicom o *mainstream*-u, kakvih se valja kloniti) podseća kako je ovo delo „vrhunac auktorijalne pripovedačke tradicije“ pa ipak ga „uprkos svim mogućim ogradama“ određuje kao da „jeste realistično“, pa i da je to „kritički realizam“. Možda bi se moglo tvrditi kako auktorijalnost i ovakva kritičnost ne idu u istom pravcu,

ali mr Perišić se već kreće ka Auerbahovom sudu (inače o Rableu) o „kreaturalnom realizmu“ i Bahtinovom sudu o „grotesknom“. Kada je tome još i dodao „realistički realizam“ reklo bi se da je preterao, mada je verovatno mogao dodati još koliko hoćeš takvih realizma, ima toga iha haj, kao u nekoj slepstik komediji. Smatraćemo omaškom upravo između kreaturalnog i grotesknog što je Flakerov rad o Gogolju uzet kao primer „srpskohrvatske kulture“. Literatura koju Perišić u ovom segmentu rada uzima u obzir je vidno slabija od one koju ima na umu u drugim delovima, čak bi se moglo reći i da je filološki trud oko izdanja i izvornika za Gogoljevo delo slabiji od drugih i to je izvestan nedostatak inače solidno napisanih i korektno izvedenih partija u tumačenju Gogolja. U nekoj završnoj redakciji ovog rada verovatno bi bilo korisno umanjiti ovu neravnotežu a pretpostavka je da uprkos teškoćama sa literaturom to i ne bi oduzelo odviše vremena i energije. Pri tome bi se ipak valjalo odlučiti o smislu i statusu „ismevanja realističkog predstavljanja“, te bi i analizirani primeri onda dobili jednu drugačiju povezanost i možda bolje upućivali na *Uliksa*, uključujući tu i podvrstu romana putovanja, čemu je posvećen jedan drugi doktorat odbranjen pre nekoliko meseci kod istog mentora. (To objašnjava zašto se ova ideja nije u ovom radu dalje istraživala, ali ostaje mogućnost da se ona u završnoj pripremi knjige za štampu ipak naknadno obradi.) Utoliko je osim reprezentativnosti samih dela i njihovog egzemplarnog statusa kako u istoriji književnosti tako i prema snazi afirmacije smeha, ostalo nedovoljno jasno kako se do ova tri romana, koji su na prvi pogled sami po sebi nepovezani, došlo i u izvansmehovnom smislu reći, što legitimizuje tumačenje i samog smeha.

„*Uliks* vs. *Odisej*“ (str. 142–152) već je i naslovom valjda antipod prethodnom, mada opet ima neki kolokvijalni početak o tome kako je za „pristojnog pisca bilo nepristojno da napiše pravoverni realistički (komunikativni) roman“, što je bezrazložan iskorak iz inače primernog raspravljanja, a uspostavljanje parentetičke ekvivalencije realističkog i komunikativnog usputna omaška, premda indikativna. Tu se Perišić ustremkuje na ideju smeha i komike, ali odveć pažnje poklanja destabilizovanju predrasude, a manje pokazivanju unutrašnjeg smisla sopstvene potrebe. Prelazeći preko istorije tumačenja, on ipak ovde daje ubedljiv predložak za razumevanje smeha. Teret mišljenja o smešnom u samom delu, koji se već pojavio kod Gogolja, ovde je još veći, a usput je u osnovnim crtama dočarana i istorija recepcije velikih dela svetske književnosti kod nas.

Treći deo je naravno „*Zlatno runo*: Borislav Pekić kao evropski komički pisac“ (str. 153–164), koji je pomalo psihotropan za našu kulturu, u kojoj čim se mora reći evropski izgleda da sa Evropom nešto nije u redu, kako bi to negde na marginama svoga dela o nama zapisao i sam Pekić. O „homerskom daru“ ovog pisca teško da bismo se svi složili, ali da su digresije i aberacije njegov zaštitni znak, u to nema mnogo sumnje, moglo bi se možda tvrditi da je Pekić pisac jedne gigantske digresije. Ipak, strog sud da je sedmi tom ove romejske sage „umetnički slabašan“ moguć je jedino ukoliko se on posmatra sam za sebe, a ne kao metaznak, što je mr Perišić propustio da temeljnije obrazloži. To da je Pekić „mnogo veći evropski pisac po svojoj komičkoj inspiraciji, i da je po tome baš pisac“, to je teza ovog kandidata koja ima devastirajući potencijal za Pekića u drugim domenima stvaralaštva koji se, utoliko pre što su i oni bliski smehovnom, ipak ne bi mogli ispustiti iz vida. Ili bi se taj smehovni kapacitet morao videti kao izvoriste metafizičkih kvaliteta, a to je već jedan zadatak koji bi se idući unatrag, od utopije smeha kao efekta, ka utopiji smeha kao projektu kulture, samim tim i

osnovom za hermeneutiku ideja, mogao sprovesti u obrnutom smeru. Istini za volju, to bi u ovoj fazi oblikovanja teorije smeha verovatno bilo neizvodljivo i moralo bi u svakom konkretnom deliću analize da znači preispitivanje svih idejnih konsekvenci, što bi bilo teško ostvarivo, ali bi kandidat mogao da napiše nekoliko celovitih studija manjeg obima, recimo od jednog tabaka, u kojima bi bočno podupro ovakav hermeneutički program i ono što je možda neizvodljivo u glavnom tekstu ipak napisao u dodatnom. Sa druge strane, ništa nije stajalo na putu da se program metafizike smeha makar u osnovnim crtama obrazlaže i tamo gde se smešno kao takvo utvrđuje u tekstu.

U radu sledi „komparatistički kroki“ posvećen „Formalnim i tematskim sličnostima i razlikama *Mrtvih duša*, *Uliksa* i *Zlatnog runa*“ (str. 164–176). Pitanje izvanžanrovskog smisla određenja „poema“ ukršteno je sa sličnom autorskom voljom da se nešto označi kao „fantazmagorija“, ali ne i onom o „delu u nastajanju“ koje se rađa iz *Uliksa*, što bi doprinelo da se vidi pokretačka snaga i izvanpoetička volja koje se ovde predstavljaju kao imena za nešto više od književnih žanrova, za jednu vrstu epohalizacije književnog oblika. On doduše nije u neposrednoj vezi sa smešnim, pa ni jedna od ovih naznaka ne određuje smešnost, ali se ipak ono što jeste u domenu smeha odigrava u „realnim“ kategorijama književnog dela. Sa druge strane, mr Perišić obraća pažnju na sličnost u smislu različitih „nedovršenosti“ te „problema završetka“ (str. 168). Možda postoji neka skrivena nit između finalnosti smeha i razvenčanosti ovih dela sa idejom kraja, ili osujećenim dovršecima tri velika romana? „Gogoljev slučaj komike nepokreta“, ili uviđanje uloge trgovine u formiranju komičnog (str. 174) su dobri koraci ka nečemu što je mr Perišić odredio od „metafizičkog prezira“ do „poetičkog prezira“ (str. 175).

Igor Perišić u svom radu zatim prati „Nisko u visokom: fizička komika (komika gesta i pokreta)“ (str. 177–193), a onda sledi „Niski udarci: komika čovekovog fizičkog oblića“ (str. 194–209) i „Još niže: fiziološka komika ili komički naturalizam“ (str. 210–231), koji su od propovske vizure do interpretacije teksta vođeni sigurno ali neravnomerno. Očigledno je da mr Perišić sa najvećom strašću za tumačenje pristupa *Uliksu*, što nije prigovor već neka vrsta slike senzibiliteta. Odeljci su podeljeni na manje celine koje nisu sasvim srasle, pa bi se reklo da je problemski karakter analize napušten zbog demonstrativnog i da bi se u nekoj završnoj verziji teksta i ovde moglo insistirati na tome da se unutrašnja tipologija sličnih fenomena izvede do kraja. Možda bi to pružilo priliku i za neku vrstu induktivno zasnovane teoretizacije, nije sasvim jasno, ali bi svakako umanjilo osećaj partikularizacije i segmentiranja po romanima, koji se u slučaju tipološkog povezivanja može podići na viši nivo.

Poglavlje „Tvrđenje i trgovina“ (str. 232–256) uz pametan osvrt na Hegela (str. 235) daje na nešto širem prostoru sličnu sliku kao što je to bilo i sa prethodna tri poglavlja. Tip tvrdice kao povlašćeno mesto humora i komike mora da se veže za neku vrstu suspregnutosti koja je takođe u domenu nedostatka, kao i u prethodnim poglavljima, i to ne samo kontrastnog, već i u samome sebi. Ovde se naravno pitanje tvrdičluka u *Zlatnom runu* posebno razvija, premda opet izostaje element identifikacije istraživača sa celinom prostora koji je ovaj fenomen zauzeo u ispitivanom delu. Mr Perišić zatim prelazi na pitanje jezika, ali to ne izdvaja kao posebnu celinu, što bi moglo da bude i zasebno poglavlje.

„Postupak katalogizacije kao izvor smeha“ (str. 257–284) osim što dalje razvija potragu za izvorima i razlozima smeha, naročito kalamburskog u nizovim odrednica koje grade i destabilizuju jedan smisaoni niz, dodaje još jednu važnu poetičku crtu jer

pokazuje kako katalogizacija ne mora biti u domenu tragičke poetike, kao u delu Danila Kiša. Tu doduše citat iz Pantića nije sasvim jasan, a iz Boškovića je nepotpun jer ne prati raspravu o leksikografskoj paradigmi koja se tu vodi i u kojoj Bošković dalje razvija i unapređuje ideje nekog A. Jerkova koji se time posebno bavio. Perišićevo zapažanje o različitoj funkciji katalogizacije kod ovih pisaca je značajno i podsticaj je za dalje studije. Tako bi se „tefterisanje“ (da tako kažemo zbog Pekićevog *Zlatnog runa*), kao mesto susreta tvrđičluka i računovodstva, i tefterisanja kao mesta smešnog nabiranja našli na jednom mestu, a leksikografski spiskovi na drugom. Pitanje je kako bi izgledala aktuelna knjiga Umberta Eka da mr Perišić koji inače nije na dobrom glasu kao tvrđičluku sklon ovde nije, ipak, postupio sasvim usko akademski i ove primere skrio od pogleda poznatog italijanskog profesora. Da mu je uputio neku dopisnicu, kad već nema novog „pisma o humanizmu“, možda bi Eko sve uturio u neku fusnotu, a šta bi čovek više od akademskog života mogao da očekuje nego da se tu nađe, i da ostane u više izdanja, uzastopnih, naravno.

„Smeh trivijalnosti: groteskna učenost i veleumni poduhvati“ (str. 285–302) čija je uloga jasna već i iz naslova smenjuje takođe jasno određen predmet analize „Smešna strana istorije u *Zlatnom runu*“ (str. 303–315) i onda dolaze „Besmileni“ ili paradoksalni dijalozi“ (str. 316–337) koji stvar smešnog gledaju i u posebnom, rečju dijaloškom obliku. Mr Perišić ima originalnih partija, kao što je „Iracionalni“ smehovni postupak oslobađanja poređenja u *Mrtvim dušama*“ (str. 338–349) koji počinje od „besmislica ‘besmislenih’ dijaloga“ koje se prevode u „smisleni“ jezik književne analize“, što se moglo iskoristiti i kao vrelo smeha u raskoraku dela i tumačenja. Možda je mr Igor Perišić u ovim delovima poklanjao previše pažnje literaturi, naročito domaćoj, o analiziranim delima, pa se nije u svakom pogledu oformilo i izdvojilo njegovo sopstveno stanovište u tumačenju smeha. Sve su ovo dobro napisana poglavlja, u njima trijumfuje akademski karakter rada i disertacija se goji analizama, a ne valjaju doktorati koji nemaju odgovarajuću masu, ili nedovoljno izgrađenu strukturu materijala, kao kada bi bio manjak mišića ili kostne srži. Tako bi se reklo da daleko od svake rahitičnosti ili hemofilije, uhranjen saznanjima i čvrst u akademskom kosturu, rad može da nosi i samoga sebe i istraživača koji se na njega oslanja i da podnese sumnje koje bi akademskom čoveku, galenovski, išle na jetru i izazivale posledična stanja.

Vrlo je dobar deo analize *Zlatnog runa* u četrnaestom poglavlju rada, „Smeh i ludilo: politika ‘trećeg puta’ u *Zlatnom runu*“ (str. 350–366). U ovom poglavlju, naravno oslonjenom na Fukoa, rastvarala se problematika koja je mogla biti iskorak prema jednom strahovitom saznanju o statusu istinitog u smešnom. I to je jedna tačka problematizacije koja ostaje po strani od utopijskog napredovanja, dakle pitanje spoznajne i istinosne funkcije u smehu koje će se tek na kraju rada postaviti, a već ovde je moglo biti i kao izvor alternativnih životnih strategija, ali i alternativnih puteva oblikovanja slike sveta, tematizovano. Može li se sa razlogom tvrditi, kako to Fuko čini na rubu diskursa ludila, kako je diskurs smeha istinosan i kako se u njemu celina spoznaje daje kao takva? Mr Perišić će korake ka tome učiniti na kraju rada, i oni se ovde već pomalo naslućuju.

„Džojsova epifanija i smeh“ (str. 366–376) zaokružuje drugi deo disertacije, što stvara mali istoriografski paradoks, ali istovremeno i govori o osnovnoj metafori uzdizanja koja je važna za utopijski karakter smeha. Ovde bi se još moglo raditi na delikatnijem razdvajanju travestije i burleske, koji su modaliteti i u ranijim analizama

ostali po strani. Bilo kako bilo, mr Igor Perišić je u neposrednom radu sa tekstom, i tumačeći ovako veliki broj različitih problema stigao do one tačke kada je rad mogao da samoga sebe imenuje neposrednije kao problematizovanje utopije smeha.

Utopija smeha je, dakle, završni, treći deo disertacije koji počinje od „Filozofskih inspiratora utopije smeha“ (str. 378–397) da bi preko poglavlja „Ka epistemološkom značenju pojma utopije“ (str. 397–420) došao do onoga ka čemu se sve vreme ide – određenja same utopije smeha. Ovde pažnju privlače delovi o Sloterdajku i Manhajmu, a nedostatak razmatranja Bloha i utopije izaziva neku vrstu pozornosti kao i pitanje zašto odnos utopije i ideologije nije sistematično doveden do radova Frankfurtske škole i njene kritike. Pitanje ontičke integracije i smehovne dezintegracije, na koje se diskretno ukazuje, takođe stoji u nekoj vezi sa širim razumevanjem sveta koji nas okružuje. Perišić napušta teren neposredne analize, ali ne i znanje tumača književnosti, da bi došao do nekih opštijih saznanja koja su mu potrebna kako bi u opštoj konjunkturi ideja mogao da otvori prostor i za svoj ključni pojam koji na kraju otkriva i svoju epistemičku nosivost.

Dakle, kao što je to učinio i u svom magistarskom radu, gospodin Igor Perišić je za kraj čuvao onaj poslednji udar do kojeg mu je po svoj priici i najviše stalo. Dakle njegov rad ne drži samo do pokazivanja razmera teorija i mogućnosti tumačenja egzemplarnih dela, već zapravo podrazumeva napuštanje i polja stroge nauke o književnosti u korist društvenokritičke intervencije kojoj je i inače sklon. Ta kritička nota zavređuje pažnju i podršku iako nije stvar tumačenja i teoretizovanja literature koliko „proširenja područja borbe“. Nađene su, veli mr Perišić na početku poglavlja „Opšte određenje utopije smeha: iznenadna i kratkotrajna ambivalentna kontemplacija epistemološki nemogućeg“ (str. 420–445; ostavićemo po strani izvesnu protivrečnost te kratkotrajnosti i kontemplacije koja ipak podrazumeva suspenziju stroge vremenenske ograničenosti) tek neke sporadične ocene o „utopia of laughter“ koje su „izrečene povodom Bahtinove knjige o Rableu, no to ni u jednom slučaju nije podrazumevalo dublju svest o njenom pojmovnom potencijalu, radilo se o prilično slučajnim spojevima 'utopije' i 'smeha'“. Ostvljajući tu sporadičnost po strani, a i pitanje njenog odnosa prema Bahtinu, mr Perišić nam je uskratio priliku da proverimo u čemu je uopšte bila ideja tog povezivanja jer nije dao evidencije za te sporadične upotrebe. Sa druge strane, ni samo izvođenje ideje iz Bahtina nije do kraja jasno, ukoliko se kaže kako „iako ruski mislilac nigde nije upotrebio sintagmu utopije smeha, ona se uveliko iz njegovih zaključaka o karnevalskom smehu može ekstrahovati“ (str. 421), trebalo bi opravdati tu ekstrakciju kao tačku prekoračenja samog Bahtina. Stiče se utisak da bi se ovde moralo odlučiti: ako je to izvedeno iz Bahtina, onda je trebalo sve odmah zasnovati na neposrednom izvođenju novog pojma iz Bahtinovog rada, pa tek onda iz te perspektive opisati i istoriju mišljenja o smehu i rezultate teorija u dvadesetom veku. Ovako se čini kako se zapravo drugim putem došlo do utopije smeha, a onda se ona najbolje mogla prepoznati u potencijalu Bahtinove, odista najrazvijenije, konstrukcije, pa se naknadno ona povezuje sa Bahtinom, što nije isto. Šta ukoliko mr Perišića sada treba braniti od njega samog, jer njegov rad stvara utisak kako je utopija smeha izvedena iz jedne želje koja nije zadovoljena u celoj istoriji mišljenja o smehu – a ta je vezana za pitanje istine. Kandidat je stajao pred krupnom odlukom da se posveti sopstvenoj teoriji koja će biti teorija utopije smeha, ali je ustuknuo gonjen akademskom skromnošću, a malo i stidom našeg čoveka koji se živeći u ovom zapećku sveta, bez svih instrumenata i sigurnosti koja uz njih narasta, koleba da svoju ambicioznu tvorevinu predstavi svetu kao kakvu

sopstvenu viziju. Iz tih razloga je utopija smeha reatribuirana usled čega se ona i može prepoznati, ali zapravo nije na taj način bila prepoznata, što ne umanjuje ni epistemološki karakter Bahtinove intervencije, ni njegov udar na kulturu smrtne ozbiljnosti u duhu renesansnog smehovanja, niti subverzivni smisao njegove rehabilitacije smeha kao drugačijeg narodnosnog odgovora u vreme revolucije ne što je to bio onaj čije je blagodeti imao sam da podnese i podnosi do kraja života.

Za razliku od potkopavajućeg, ili čak „negativnog, čisto satiričnog smeha“, mr Perišić zasniva „čisto pozitivan smeh, koji bi se mogao nazvati zabavnim ili ludo veselim“. To zabavno i ludo veselo su ne samo različito kvantifikovani, već možda nisu iste vrste smeha. Jedno je smehovni život kao epifanija u radosti, drugo zabavan život, kao ugodnost i osmeh zbog nje. Iako je za Bahtina „karnevalski smeh opšti smeh, kompletan smeh“, pitanje je da li je epistemološki potencijal tog smeha dovoljan da se savlada okvir episteme kojoj on kod Bahtina pripada. Videti celinu života kao karneval, to bi bilo moguće u nekom sardoničnom sarkazmu, ali ne i u Bahtinovom kriptodeizmu.

Mr Perišić strpljivo analizira odliku ambivalencije, premda je u izvesnom smislu čudno zašto ta odlika nije u najvećoj mogućoj meri došla do izražaja i u ranijim tumačenjima. Ukoliko se ona zadrži na nivou groteske, ili utopijske slobode koju otvara karneval, onda je pitanje da li je smeh utopijski u svojoj najboljoj odlici, ili je takav samo u utopiji smeha, a ako nije, onda bi smehovi bili isključeni iz ove analize koja bi se morala vratiti da pokaže upravo osnovnu razliku smehova i utopije smeha. Sada mr Perišić dolazi do pitanja istine sa kojom je „smeh u prirodnoj vezi“. Utopija smeha zatim se prevodi u kategoriju „refleksije aporija“ zbog utopije kao „epistemologije nepostojećeg“ i ukazuje na – „način života“. Utopija smeha je ili potencija sveta kao takvog, ili pak stvar načina života, a to nikako nije isto. Insistirajući na iznenadnosti i na momentalnom preokretu, mr Perišić zaokružuje svoju strategiju, a pozivajući se na Hartmana i Bergsona ublažuje ultimativnost pozicije kojoj se približio. Od kontemplacije u iznenadnosti i kratkotrajnosti, što podseća na običnu definiciju zapravo estetskog, mr Perišić zaokružuje fenomenologiju učinka utopije smeha. Utopija smeha je, dakle, iznenadni i kratkotrajni čas prevazilaženja u kojem kontemplacija nemogućeg pristupa kao istina. Možda bi se onda moglo reći da je nepodnošljivost, neizdržljivost istine, koja nije takva samo kada je tragički posredovana, već i kada je komički data, objašnjava našu nemoć. A pošto je to trenutak euforije, a ne očaja, on je sam po sebi pozitivno nemoguće koje traje kao ostvarenje sopstvene nemogućnosti i zato ne može preći u trajno stanje. U toj osujećenosti dobijena je utopija, ali je izgubljeno sve ostalo, i to bi bila prava tema za egzistencijalno-filozofsko raspravljanje o njoj, pa i za to novo pismo o humanizmu, za koje valja imati snage, kao i za svako pismo s one strane groba.

Osvrćući se na nasleđe teorija inkongruencije, izneverenog očekivanja i superiornosti, mr Perišić pokazuje dinamički potencijal smeha i posle kratke pauze dolazi do pitanja besmislice, paradoksa i apsurdna i u luku od Frojda do Kirkegora svodi svoje razmatranje kao neku vrstu antikulminacije. Zatim je reč prepuštena novoj analizi samih dela, „Gogoljev konflikt“ u narednom poglavlju („Epistemologija smeha: objašnjenje 'Gogoljevog konflikta' uz pomoć utopije smeha“, str. 446–460) i srećni kraj u romanima Pekića i Džojlsa („Metafizika smeha: *Uliks* i *Zlatno runo*, komički romani sa srećnim krajem“, str. 461–478) bez tako dramatičnih konflikata. „Komičko kao takvo razotkriva svoju ontološku proizvoljnost, sopstveni artifičijelni status“, i ta konačna artifičijelnost, kaže mr Perišić, „postaje utopija smeha“ (str. 462). Kako se ovo može pomiriti sa

pitanjem kontemplacije i naročito istine, nije sasvim jasno, tako da se teorija utopije smeha pokazuje kao zapravo više teorija spojenih u jedno. Razlika proizvoljnosti u *Uliksu* i *Zlatnom runu* u analizi mr Perišića pokazuje njegovu osetljivost za tekst, ali ne i žrtvu koju zahteva svaka celovitost teorije koja može da obuhvati sve tek ukoliko nešto iz tog sve ispusti. Ono što je ispušteno u jednoj teoriji nije tačka smrti te teorije nego njenog rađanja, inače bi svaka teorija bila prva i poslednja filozofija. Ako se odličnom kandidatu može uputiti poslednji savet, onda je on u tome da se mora osloniti na najdublji horizont saznanja i svoj senzibilitet i izabrati onu stranu teorije koja dopušta njeno objedinjenje, inače će ostati bez svoje teorije kao konačnog proizvoda. Utopija rešenja ili iscrpnosti, dakle da se sve navede ili da se reše protivrečnosti tako što se poslažu jedna pored druge, nije teorijsko rešenje. Teorija može biti multicentrična (polifokalna), ali i dalje mora biti objedinjena teorijskom voljom da se celina svih pogleda održi na okupu. Po mišljenju mentora, još postoji i onaj „samoosporavajući moment“ u kojem se, „dekonstitucionalno“, izlažu te teškoće i protivrečnosti i kritikuje sopstveno stanovište, ali ovo je samo usputna napomena o tome kako problemi o kojima je ovde reč nisu nepoznati.

Završetak pripada izlaganju „Momenata utopije smeha“ (str. 479–509). Prvi je u domenu „epistemološke saglasnosti o tome šta je verovatna istina jednog vremena, mesta i kulture“ (str. 482) i u njemu se „dešava epistemska raslojavanja smehova“ (str. 485). Drugi je vezan za percepciju „greške u epistemološkom lancu“ (str. 487) i Perišić izdvaja protivrečnost (str. 489), nedovršenost, besmisleno i kontrast (str. 490), te nepodudarnost ili nesklad (str. 491). Treći je „svojevrсна epistemska koočnica“ (str. 493), a četvrti polazeći od estetske relacije smeha i Ženeta, kojem je odista mesto na kraju po kompozitnosti koncepcije, jeste „kumulativni rezultat“ koji se ne može odvojiti od prethodna tri (str. 499). Poslednja reč ovog rada tako je prepuštena „nultoj tački otuđenosti“ (str. 502–503), a rad završava rečju tačka bez tačke

A ova neuobičajena rečenica odjek je samog doktorata i osnovne teze koja se utvrđuje i ispituje: smisla utopijskog delovanja smeha. Kako je u izveštaju o disertaciji gotovo nemoguće proizvesti smeh, jer bi to bilo kontraindиковано performativnoj moći referata i prirodi autoriteta koji društvo u njega ulaže preko institucije Univerziteta, Komisija bi se bez nekog utopijskog smehovnog pokušaja našla u nemogućem položaju da ovaj rad visoko vrednuje ali njegov smisao izneveri. Imajući to na umu, Komisija i posebno mentor kojeg valja smatrati savršeno odgovornim za ceo ovaj slučaj, videla je jedino rešenje u tome da se ne pokrene fiziološki ili gestualni repertoar smehovnih situacija, ali da se skrene pažnja na masku ozbiljnosti koja je toliko ozbiljna da skriva sama od sebe ono što se u univerzitetškoj praksi zapravo po pravilu dešava. Da se diskretno i bez neakademske naglosti, gotovo polemišući sa shvatanjem o incidentnosti i naglosti smeha, podseti na komičnu i smehu podložnu preteranu ozbiljnost koja završava u tome što se pogledaju osnovni podaci i ocena komisije, što se sa kandidatom ne raspravlja pred celom akademskom zajednicom, nego se uz izricanje ritualizovanih ocena sve prepusti razgovoru o kojima nema nikakve evidencije, i tako je u ovaj referat provalila sama rasprava o smehu, a ne samo izveštaj o radu, i ponešto od smešnog po sebi, što valja shvatiti kao trenutak ispitivanja granica diskursa i utopijskog provociranja. Ponekad je, doduše, dobar izbor na Univerzitetu na kojem doktorati postižu u tako širokom rasponu duha koji ide od teme bacanja kamena s ramena do vivisekcije žabe, i na

kojem se prirodno moglo naći dovoljno mesta i za sve druge smrtno ozbiljne domene i probleme kojima se posvećuje akademski život naše zajednice istraživača, držati se samo forme i rituala. Istraživanje smeha i samo ima pred sobom gotovo nepremostivu prepreku da ne bude smešno a da smeh razume, što je osnovna pretpostavka nauke.

Koliko god se trudili da se delezovski ili fukoovski destabilizuje stanje akademskog uma u ovoj preteranoj ozbiljnosti, ipak ritualno valja reći sa svom ozbiljnošću koju to zahteva da je mr Igor Perišić svojom disertacijom pokazao da je ozbiljan naučnik. Pitamo se kako bi bio primljen, i da li bi ikada bio prihvaćen, neki rad koji bi ovu metodološku granicu predmeta i pristupa problemu ukinuo na onaj način koji se sa epistemološkom dobrohotnošću ističe u ovom radu. I pitajmo se da li je paranoični rascep o kojem je reč u korenu akademskog života, te da ova disertacija, koja bi mogla prerasti u neki blagi lek od teškog oboljenja, dok istražuje i ispituje zapravo traga za onim prostorom i u akademskom životu u kojem bi bilo moguće ostvariti potresne naloge za oslobađanjem diskursa koji odjekuju od sloma pozitivizma do sloma postmodernizma.

Reč je, dakle, sada je to već i iz samog stila ovog referata i njegovog pritajenog htenja, koje u najvećoj meri valja videti i u tome što su članovi ove komisije svi na poseban način opredeljeni i prema pitanju smeha i prema preozbiljnosti akademskog života, o slučaju kada se pred nama ne nalazi samo delo odlične obaveštenosti i akademske sposobnosti da se ona pretoči u osmišljenu celinu, pred nama je i rad koji hoće da bude originalan ali pomalo zazire od toga. On zadovoljava pretenziju da se u neverovatno bogatoj literaturi koja se proteže od antike do danas, a u njoj se nalaze gotovo sva najznačajnija imena filozofske misli, učini izvestan prodor. Alternativa bi bila ili da se taj prodor postigne izazivanjem smeha, ili da se ismeje sav taj uvaženi i izvanredni trud koji nije doveo do radikalne promene u odnosu prema smehu (izuzev, možda, Bahtinove rehabilitacije narodne kulture karnevala), ili napokon smehovno sruši čitava građevina znanja u kojoj se sa uzastopnošću koja iritira variraju neki osnovni motivi, i koje mr Perišić pronicljivo i dosledno sistematizuje. Ali kada se takav prodor od sebe, a na osnovu ove ogromne izučene građe traži, onda se istorijski eklekticizam teorija svodi na pitanje pertinencije ili predmetu proučavanja ili sopstvenom senzibilitetu. Tragedija subjekta uvek može biti i komedija. Iz perspektive jednom zauzetog stanovišta mora se ceo rad preusrediti sa mnoštvenosti koja izaziva konkurenciju efekata, na neku vrstu mnoštvenosti koja je sama sa sobom u skladu, pa makar i u skladu objedinjenog nesklada.

Ovde se postiže dvostruki doktorat, jedan iz istorije teorija smeha, a drugi iz tumačenja smeha u delima trojice velikih pisaca iz triju različitih epoha. Mr Perišić nam je od siline svojih znanja uskolebao utopijski horizont objedinjenja sopstvenog teorijskog stanovišta, ali čak i ukoliko takav trenutak nije moguć jer se u šumi tuđih mišljenja čoveku čini da sve što sam smatra već pomalo postoji na drugim mestima, onda je ipak konačan zahvat akademskog odrastanja u tome da se u izlaganju postigne smirena sigurnost iskrenog samoraskrivanja. Bez stila pisanja celine, završni teorijski horizont se oslonja na prepoznavanja trunčica utopijskog razumevanja smeha kod drugih, što je moglo imati, kako ih mr Perišić naziva, montipajtonovske efekte. Tako je mr Perišić uz Hegela postavio nekoliko sporadičnih domaćih priloga, sa proučavanja književnosti otkliznuo u film, a na kraju, kao u komičkom vrhuncu, našao jednu reč, profesorski pametnu, ali jednu reč u leksikografskoj obradi, da ovu obrnutu piramidu znanja osloni o nju. Ima u tome velike vrline samoograničavanja i jedne smernosti koja ide do

skrušenosti monaha-pisara koji sebi dopušta tek mrljicu na pergamentu, pa i nju ne baš namernu, i utoliko neke ljudske lepote u takvom neosionom i antioholom akademskom činu, ali se poslednji put u akademskom svetu denominovan mlad čovek sa takvim kapacitetom i od toga mora osloboditi, jer onaj ko je u stanju da sa dobrim razumevanjem povrhu obaveštenosti vodi dijalog sa najboljim misliocima u istoriji čovečanstva mora se podstaći i na to da dovrši svoje zdanje, pa makar ono bilo i čatrlja, pomoćna zgrada u vidu barake, kao što to ovde nije ali se ovako mora reći da se zadovolji volja same teze posle koje, ipak, i posle svega, treba da se stoji na onom epohalnom mestu duha do kojeg se ovde u nas stiglo i o čemu je već nešto rečeno na više različitih načina. Nekmoli što je ovaj složeni opis sa elementima smehovne retorike još jedna indirektna potvrda uvažavanja teze u kojoj se od ozbiljne nauke traži da napokon postane makar pomalo, a zašto ne i postničeanski vesela. Te da se u tom zdanju koje kandidat podigne svaka akademska zajednica rasprostire, što bi za našu uglavnom bilo moguće i u objektima posebnog konfora kakve ako već postoji prilika valja unapređivati do kakve mansarde ili možda čak i šupe u dvorištu svetske nauke.

U tom smislu bismo posle ove disertacije morali ili da imamo teoriju smeha Igora Perišića, ili smešnu teoriju smeha, ili knjigu o teoriji i interpretaciji smeha, a to naravno nije isto. Iako premaša okvire onoga što je doktorat, pa je najbolje još kada kandidat pokaže da vlada materijom koju istražuje i može da je kritički i razložno interpretira, mr Perišić se uskopistio da ne učini i to i ono što hoće, da dâ osnovne obrise jednog boljeg utopizma ovde slepljenog uz smeh, a drugde možda i uz batinu koja bi mogla da poradi na pitanju ustrojstva sveta. Bolje je smeјati se, makar u sebi, radu i proceduri, nastojanju i naporu, bolje je smeјati se u društvu i celom društvu, možda predložiti da se zasmејavanju da uloga nekadašnjih molitvi ili današnjih kulturnih i akademskih rituala, nego očekivati da se svaka od tih društveno nuћnih slepljenosti istorijski ostvari. No to je snaga utopije u onome u čemu ona pleni, ne da se očekuje moguće i realno, već da se od toga odbегne.

VI SPISAK NAUČNIH I STRUČNIH RADOVA KOJI SU OBJAVLJENI NA OSNOVU REZULTATA ISTRAЖIVANJA U OKVIRU RADA NA DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Монографија:

1. Увод у теорије смеха: Кратак преглед теорија смеха од Платона до Пропа, Београд, Службени гласник, 2010; 174 стр. (ISBN 978-86-519-0483-0) (COBISS.SR-ID 173080332)

Научни радови:

1. „Поступак каталогизације као извор смеха у Златном руну Борислава Пекића“, у зборнику: Поетика Борислава Пекића: Преплитање жанрова, ур. Петар Пијановић и Александар Јерков, Београд, Институт за књижевност и уметност/ Службени гласник, 2009, стр. 351-361. (УДК 821.163.41.09-31 Пекић Б.) (ISBN 978-86-519-

0300-0 (СГ) 978-86-7095-155-6 (ИКУ))

2. „Покушај разграничења појма смех од сродних појмова“, Књижевна историја, Београд, 2009, год. XLI, бр.137-138, стр. 445-462. (УДК 82.09; 81'276) (ISSN 0350-6428)

3. „Смех и лудило: Политика ‘трећег пута’ у Златном руну Борислава Пекића“, Наслеђе, Крагујевац, 2009, год. VI, бр. 14/II, стр. 315-330. (ISSN 1820-1768) (УДК 821.163.41.09-31 Пекић Б.)

4. „Смешна страна историје: О постмодернистичкој деконструкцији историје с позиција хибридног идентитета у Златном руну Борислава Пекића“, у зборнику: Интеркултурни хоризонти: Јужнословенске/ европске парадигме, ур. Драган Бошковић, Крагујевац, ФИЛУМ/ Скупштина града Крагујевца, 2009, стр. 283-293. (УДК 821.163.41.09''19/20''(082) i 821(4)''19/20''(082)) (ISBN 978-86-85991-14-1 (ФФ))

5. „Оправдање књижевнотеоријског приступа проблему смеха“, у зборнику: Фолклор, Поетика, Књижевна периодика: Зборник радова посвећен Миодрагу Матићком, ур. Станиша Тутњевић, Београд, Институт за књижевност и уметност, 2010, стр. 531-542. (УДК 821.163.41.09-7; 821.09-7; 159.942.3) (ISBN 978-86-7095-162-4)

6. „Уликс против Одисеја: комика геста, покрета и човековог физичког облика у роману Уликс Џејмса Џојса“, Књижевна историја, Београд, 2011, год. XLIII, бр. 143-144, стр. 19-43. (ISBN 0350-6428) (UDK 821.111.09-31 Џојс Џ.)

7. Игор Перишић, „Физиолошка комика или комички натурализми у Улику Џејмса Џојса“, Наслеђе, Крагујевац, 2011, год. VIII, бр. 20, стр. 37-52. (UDK 821.111.09(415-31) Џојс Џ. 82:09.159.923.375) (ISSN 1820-1768)

VII ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Pred nama je vreme da se pređe na zaključak ovog s razlogom predugog referata, disertacija koja je više od umešnog vladanja istorijom problema i njegove ekspertize u velikim delima. Ovo je jedan rad koji akademski pedantno i ostavljajući sužen prostor za nedoumice kakvih uvek ima, izlaže produbljena i temeljna saznanja o istoriji mišljenja smeha i smešnog da bi na njima počeo da gradi jednu teorijsku i hermeneutičku kulu na čijem vrhu treba da se odigra ono što se bezmalo nikada ne događa, susret sa neskrivenom istinom jednog od najvažnijih fenomena u čovekovom životu i istoriji duha. Zamislamo da nema smeha i smešnog na ovom svetu, kakva bi to dolina plača morala da bude. Sa jakim humanističkim zahtevom i snagom kulture smeha u sebi, mr Igor Perišić je dao detaljnu analizu tri velika romana i ukazao na ono što podrazumeva kao utopiju smeha. Njegovo tumačenje biće od koristi široj akademskoj zajednici a da je dao samo

lepo i pregledno tumačenje istorije mišljenja o smehu mr Perišić bi se kvalifikovao za doktorat, ovako je on učinio mnogo više, dao je i tumačenja smešnog u velikim delima, i predložio jedan teorijski, premda i utopijski, horizont od kojeg bi mogao da gradi svoju teoriju smeha. Metodološki, teorijski i književnoistorijski, to je dakle disertacija koja se mora se odobravanjem primiti.

Doprinos mr Igora Perišić je dakle temeljno zasnovan i unapređen tumačenjima samih dela, a njegova tumačenja *Zlatnog runa* su doprinos, komparativistički i strogo hermeneutički, proučavanjima srpske književnosti. Tako se njegov doktorat može pohvaliti i kao mesto tesne saradnje komparativistike i srbistike, i mesto tesne saradnje istorije ideja i teorije jednog eminentnog književnog fenomena. Te mnogostrukosti ovoga rada su razlog za posebne pohvale.

VIII OCENA NAČINA PRIKAZA I TUMAČENJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

U takvom dakle radu, u kojem je pokazao neke odlike ne samo disciplinovanog i filozofski izobraženog pisca, već samostalnost i autentičnost u tvrdokornom dubljenju sve do poslednje i najsitnije niti, opet bi se za ovog autora kazalo da je ispunio sve zahteve. Nije, međutim, bezizgledno ni to da je u jednoj pritajenoj nijansi rada reč zapravo o sporom napredovanju ka horizontu nemoguće društvene akcije smehom. Koji možda i nije tako bezazlen, jer se inače ne bi uvek ograničavao u totalitarnim društvima, a u patrijarhalnim držao u rezervatima dopuštenog folklornog šegačenja. Interesantno je kako je pored nekih drugih omisija izostalo i pitanje smeha u svetlu frankfurtske škole i poststrukturalizma, čemu će kandidat možda odlučiti da posveti neki drugi svoj rad.

Mr Igor Perišić je dao odličan akademski rezultat i njegov doprinos neće moći da bude zaobiden u budućim raspravama, moraće da se koristi u obrazovnom sistemu i kao obavezna literatura, istraživači koji budu pisali o smehu imaće veliku pomoć u njemu, a moraće da progovore o ideji utopije smeha.

X PREDLOG

Ova komisija zato predlaže Veću da usvoji ovaj izveštaj o vrednostima rada mr Igora Perišića, i da se, uzimajući u obzir i sva pitanja koja su ovde postavljena i koja čekaju kandidata u daljem postupku, ovaj odličan kandidat pozove na usmenu odbranu rada.

Članovi komisije

Prof. dr Aleksandar Jerkov

Prof. dr Milan Radulović

Prof. dr Zoran Paunović

Prof. dr Novica Milić